

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ ทูทางสังคมและผลการดำเนินงานของโครงการผลิตผักในชุมชนเกษตร
ภาคตะวันตกของประเทศไทย

ผู้เขียน นายราเจนตรา ปราสาท มิชรา

ปริญญา วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) เกษตรศาสตร์เชิงระบบ

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อ. ดร. กมล งามสมสุข ประธานกรรมการ

รศ. ดร. เบลูจพรรณ เอกะสิงห์ กรรมการ

บทคัดย่อ

ความสำเร็จของผลการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมการเกษตรมีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชนและครัวเรือน การประเมินผลการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวในอดีตที่ผ่านมาพิจารณาเฉพาะทุนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางกายภาพ ทุนที่เป็นตัวเงิน และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น โดยยังไม่มีมีการพิจารณา รวมถึงทุนทางสังคมเลย การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะทราบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการผลิตผักในชุมชนเกษตรของภาคตะวันตก ประเทศไทย นอกจากนี้ยัง ทำการประเมินค่าและพิจารณาความแตกต่างของทุนทางสังคมตามลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมในระดับครัวเรือน ตลอดจนพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของทุนทางสังคมดังกล่าวตามระยะเวลา การศึกษาได้ทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากทั้งแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยได้สำรวจข้อมูลปฐมภูมิจากครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 162 ครัวเรือนใน 20 ชุมชนที่ทำการผลิตผักตามโครงการส่งเสริมของรัฐบาล ประเมินค่าทุนทางสังคมทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนใน 6 มิติ ได้แก่ การมีเครือข่ายบรรพบุรุษทางสังคม การมีส่วนร่วมกันทำงาน ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และการกล้าแสดงออกต่างๆ ใช้การวิเคราะห์เชิงถดถอยเพื่อทราบบทบาทของทุนทางสังคมที่มีต่อการดำเนินงานของโครงการฯ และใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 4 กลุ่มเพื่อทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของทุนทางสังคมมิติต่างๆ ในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมา

การศึกษาพบว่า ดัชนีทุนทางสังคม (มีค่าระหว่าง 0-1) ในระดับครัวเรือนมีค่าระหว่าง 0.37 ถึง 0.88 ส่วนในระดับชุมชนมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 0.81 ขณะที่ค่าเฉลี่ยทุนทางสังคมของชุมชนเกษตรอยู่ที่ 0.71 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนเกษตรในภาคตะวันตกของประเทศเนปาลนั้นมีทุนทางสังคมอยู่ในระดับสูง ครัวเรือนและชุมชนดังกล่าวยังคงอุดมไปด้วยการร่วมมือกันทำงานและมีบรรทัดฐานทางสังคมที่ดี แต่กลับพบว่าความไว้วางใจและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ยังอยู่ในระดับต่ำ ทางด้านการมีเครือข่ายใน 3 แบบ พบว่าเครือข่ายของครัวเรือนที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกันนั้นเข้มแข็งกว่าเครือข่ายระหว่างครัวเรือนกับครัวเรือนอื่นนอกชุมชนและเครือข่ายเชื่อมโยงครัวเรือนกับผู้นำและองค์กรช่วยเหลือต่างๆ ในส่วนของความไว้วางใจนั้นพบว่า ความไว้วางใจแก่บุคคลใกล้ชิด (thick trust) นั้นสูงกว่าความไว้วางใจแก่บุคคลทั่วไป (thin trust) นอกจากนี้ ยังพบว่า ความไว้วางใจแก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกันตามธรรมเนียม/ประเพณีที่ยึดถือ (เช่น ความเชื่อใจในตัวผู้นำ เจ้าหน้าที่รัฐ พ่อค้า และบุคคลภายนอก) นั้นมีค่าต่ำกว่าความไว้วางใจแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกันตามธรรมเนียม/ประเพณีที่ยึดถือ (เช่น ความเชื่อใจกันในกลุ่มเครือญาติ วรรณะ และต่อพระ) สำหรับความกล้าแสดงออกซึ่งมีลักษณะเป็นผู้คอยติดตามตามความเป็นไปของชุมชน/สังคมและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง พบว่ายังมีค่าต่ำเมื่อเทียบกับทุนทางสังคมด้านอื่นๆ

การศึกษาได้พบความแปรปรวนของทุนทางสังคมในระหว่างวรรณะทางสังคมและกลุ่มทางเศรษฐกิจสังคมที่แตกต่างกันในชุมชนบ้าง โดยวรรณะศูทร (Sudra) มีทุนทางสังคมที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับวรรณะอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่วรรณะชัตริย์ (Chettri) ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองมีทุนทางสังคมสูงที่สุดตามมาด้วยวรรณะแพศย์ (Baisaya) และวรรณะพราหมณ์ (Bhramin) ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน เช่น ขนาดของพื้นที่ถือครอง อัตราการอ่านออกเขียนได้ รายได้สุทธิประจำปีของครัวเรือน และการจ้างงานนอกภาคเกษตร ล้วนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับทุนทางสังคมในระดับครัวเรือน

ผลการวิเคราะห์เชิงถดถอย พบว่า โดยทั่วไป ดัชนีการยอมรับการปลูกผักในระดับครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับดัชนีทุนทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญในหมู่เกษตรกรรายย่อย ลักษณะของทุนทางสังคมบางอย่างเช่น ความไว้วางใจแก่บุคคลใกล้ชิด เครือข่ายของครัวเรือนที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกัน มีความสัมพันธ์ในเชิงลบต่อการยอมรับการปลูกผักในระดับครัวเรือน ในขณะที่ การร่วมมือกันทำงาน บรรทัดฐานทางสังคมที่มีอยู่ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อการยอมรับการปลูกผักในระดับครัวเรือน สำหรับในระดับชุมชน ทุนทางสังคมมีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมของชุมชน และต่อความ

เท่าเทียมระหว่างชาย-หญิงที่ร่วมในโครงการ และยังพบอีกว่า ชุมชนที่มีทุนทางสังคมสูงจะมีการยอมรับการปลูกผักในอัตราสูง

การลดลงของทุนทางสังคมในมิติต่างๆ ตลอดช่วง 30 ปีที่ผ่านมา มีค่าระหว่างร้อยละ 31.2 – 48.7 อย่างไรก็ตาม เครือข่ายของครัวเรือนกลับขยายตัวออกไปและมีการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นในบางแง่มุม ทุนทางสังคมในมิติของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์มีค่าลดลงสูงที่สุด ตามมาด้วยความไวเนื้อเชื่อใจ เครือข่าย ความกล้าแสดงออก บรรทัดฐานทางสังคม และการร่วมมือกันทำงาน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันมีความหลากหลายของการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ พัฒนาการของตลาด อิสระในการใช้ชีวิต และการเพิ่มขึ้นของความต้องการของมนุษย์ในชุมชนเกษตรนั้นๆ

ความไวเนื้อเชื่อใจแก่บุคคลใกล้ชิดและเครือข่ายของครัวเรือนที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกันจะสร้างความเอื้อยต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำฟาร์มในระยะต้น แต่ผลดังกล่าวสามารถลดลงได้ถ้ามีการสร้างความไวเนื้อเชื่อใจแก่บุคคลทั่วไป ตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายระหว่างครัวเรือนกับครัวเรือนอื่นนอกชุมชนและเครือข่ายเชื่อมโยงครัวเรือนกับผู้นำและองค์กรช่วยเหลือต่างๆ ในอีกทางหนึ่ง การเสริมบรรทัดฐานทางสังคมให้เข้มแข็ง การเพิ่มความช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความร่วมมือระหว่างครัวเรือนจะช่วยให้ครัวเรือนยอมรับการปลูกผักได้มากขึ้น นอกจากนี้ รัฐบาลควรดำเนินงานโครงการการสร้างทุนทางสังคมในพื้นที่ที่ทุนทางสังคมมีน้อยเพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาประสบผลดีขึ้น และในขณะที่รูปแบบทุนทางสังคมเดิมๆ ลดลง ก็ควรมีการสร้างทุนทางสังคมของครัวเรือนในรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นในประชากรกลุ่มวรรณะ และกลุ่มรายได้ต่างๆ ของชุมชน

Thesis Title Social Capital and Performance of Vegetable Production Program in Farming Communities of Western Nepal

Author Mr. Rajendra Prasad Mishra

Degree Master of Science (Agriculture) Agricultural Systems

Thesis Advisory Committee

Lect. Dr. Kamol Ngamsomsuke	Chairperson
Assoc. Prof. Dr. Benchaphun Ekasingh	Member

Abstract

The performance of agricultural extension program varies among the communities and households. The performance of such program is traditionally analyzed looking at human, physical, financial and natural capital related factors. Social capital is generally not included by such studies in the past. This study aimed at knowing the relationship between social capital and the performance of vegetable production program (VPP) in selected sites in western Nepal. It is also targeted at assessing household level of social capital and its variation among socio-economic categories as well as changes over time. The study used both qualitative and quantitative primary and secondary data collected from 162 households surveyed in the 20 vegetable production sites. Social capital at household and site level was measured in its six dimensions expressed as networks, trust, collective action and cooperation, social norms, reciprocity, and proactivity. Regression analysis was used to understand roles of social capital on performance of VPP. Four focus group discussions were conducted to know the trend of social capital during the last 30 years.

The index of social capital (0-1 scale) at household level varies from 0.37-0.88 and 0.67- 0.81 for the community level. The average index of social capital

endowment in farming communities is found at 0.71 which shows social capital stock among farming communities is high. The households and communities are rich in collective action, cooperation and social norms but somewhat poor in trust and reciprocity. Among three network types the bonding networks (defined as community cohesiveness) are comparatively stronger than bridging (ties outside the communities) and linking networks (ties with leaders and service delivery organizations). In case of trust, the level interpersonal trust (thick trust) is higher than general trust (thin trust). On the other hand, the trust in extended radius (trust in leaders, government officials, traders and outsiders) is lower than in traditional radius (trust in family clan, parents, kinship and priests). The civic and leadership proactivity were found poor as compared to other expressions of social capital.

There is marginal variation in social capital endowment among the different social caste categories and other socio-economic groups in the communities. The *Sudra* has significantly lower endowment of social capital in comparison to other caste categories. The *Chettri* has highest social capital endowment followed by Ethnic groups, *Baisaya*, *Bhramin*. The land holding size, literacy rate, annual gross income, and number as well as income from off farm employment are found positively related to social capital endowment at the household level.

The result of simple linear regression (OLS) model showed in general that the adoption index of vegetable farming at household level is found positively correlated with social capital index. However, some expressions of social capital like interpersonal trust and bonding network negatively affect the adoption of vegetable farming by the household. The collective action, existing general ethical norms and reciprocity have positive contribution in adoption of vegetable farming by the household. At the site level, social capital significantly contributes to increase community participation and promote gender equity in the program. The sites with higher level of social capital were found adopting vegetable farming at larger proportion.

The decline in different social capital expressions estimated from 31.2% - 48.7% during last thirty years. However, the network of the individuals is extended

and new ethical norms are established to some extent. The highest decline is found in reciprocity followed by trust, networks, proactivity, social norms and collective action. The livelihood diversification, development of markets and market based independent lifestyle, and increasing human needs in farming communities are contributing to such decline.

The interpersonal trust and bonding networks of households create inertia for change in farming system at initial stage and their effect can be reduced by improving general trust level and strengthening bridging and linking networks in communities. The reinforcement of general ethical norms, increment in reciprocity and cooperation among the households also help to increase the adoption of vegetable farming by the households. Social capital creating programs should be implemented where it is poor to achieve the better performance of the program. The traditional form of social capital is found declining so new form of social capital should be created across the caste and income categories in the communities.